

Waarom een gezonde democratie niet zonder journalisten kan

Natasja Gibbs

**Waarom
een
gezonde
democratie
niet zonder
journalisten
kan**

**De zeven pijlers
van de journalistiek,
een gloedvol pleidooi**

MEULENHOFF

ISBN 978-90-896-8426-4

ISBN 978-94-023-2993-3 (e-book)

ISBN 978-90-492-1283-4 (audio)

NUR 320

Omslagontwerp en -beeld: Rouwhorst + Van Roon

Auteursfoto: © Tom Cornelissen

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2026 Natasja Gibbs en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Proloog

Ik weet niet meer of het hun plezier was of het bloed waar ik van schrok, maar één ding wist ik zeker: ze mochten onder geen beding doorhebben dat mijn zus en ik met afgrijzen vervuld waren. Nu was het een duif, maar wat zou deze twee jonge mannen ervan weerhouden om zoiets ook met een kind te doen. Ik had hun gillende lachen al gehoord terwijl we, nietsvermoedend, een paar minuten eerder de trap naar perron 2 op station Hilversum beklommen. Bij iedere trede die we omhooggingen, ontvouwde zich meer en meer van het tafereel dat voor de rest van mijn leven in mijn geheugen gegrift zal staan als het moment waarop ik besepte dat onrecht gebeurt wanneer volwassen mensen wegkijken.

Eenmaal boven op het perron zag ik waar het onheilspellende gelach vandaan kwam. In hun bleke gezichten leken de monden van de twee mannen op scheuren in een plakje kipfilet. Hun ogen waren koud, en hun tanden geel in het schemerlicht. Gillend van plezier trapte het ongere duo met hun dunne benen in op een duif, die in een wolk van haar eigen veren en bloed weg probeerde te vliegen. Een van haar vleugels was al gebroken, en iedere keer als het dier weer omlaag kwam, trapte een van de mannen de duif lachend

weer de lucht in, waar ze verward enkele seconden tevergeefs tegen de zwaartekracht vocht.

Ik slikte en keek opzij naar mijn zus. Zij stond net als ik aan de grond genageld te kijken naar de horrorfilm voor onze ogen.

Wij waren amper tien en te klein om iets te beginnen tegen deze losgeslagen dierenbeulen. Jaren later zou mijn zus mij vertellen dat ze, net als ik, overweldigd was door een gevoel van angst en onveiligheid doordat geen enkele volwassene ingreep of er iets van zei. Vragend keek ik naar mijn moeder, die iets verderop was gaan staan en druk bezig leek te zijn met de treinkaartjes. Zag ze het niet? Of wilde ze het niet zien? Bij haar wist je het nooit.

Mijn blik verplaatste zich naar de volwassenen bij de wachtruimte van het station. Die moesten deze waanzin toch op z'n minst hebben gehoord? Maar ook daar leek de aandacht naar van alles te gaan, behalve naar het onrecht dat steeds bloederiger en bloederiger aan het worden was. Waarom deed niemand iets? Waarom zei niemand wat? Verdrietig en boos staarde ik naar het spoor, waar de kapotte en moegestreden duif inmiddels haar laatste adem uitblies terwijl haar eigen veren als een lakentje op haar neerdaalden. Straks zou de trein de duif nog verder vermorzelen, op weg naar onze volgende bestemming: Hilversum Mediapark.

Inleiding

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in oktober 2025 was dit spotje op Radio 1 te horen: ‘Om je stem uit te brengen moet je goed geïnformeerd zijn. Journalisten zorgen voor betrouwbare informatie, zij stellen vragen en benoemen misstanden. Sommige politieke partijen hebben liever minder journalistiek, minder publieke omroep. Daarmee wordt de democratie benadeeld, daarmee word jij benadeeld, welke politieke kleur je ook hebt.’

Dit was een boodschap van journalistenvakbond NVJ en de internationale persvrijheidsorganisatie Free Press Unlimited om de kiezer bewust te maken van het belang van de journalistiek voor het uitbrengen van hun stem.¹ Persvrijheid is niet langer vanzelfsprekend in Nederland, stelden ze: ‘journalisten zijn niet meer veilig, een deel van de politiek bemoeit zich met ons domein’. Een verontrustende boodschap kun je wel zeggen.

Maar wat ik achteraf misschien wel het meest verontrustend vond was de gelatenheid waarmee ik de oproep van mijn vakgenoten aanhoorde, alsof ik in de loop der tijd gewend was geraakt aan deze nieuwe werkelijkheid voor mijn beroepsgroep. En eigenlijk was dat ook niet zo raar, deze ontwikkeling was al jaren gaande.

Persveiligheid

In de afgelopen tien jaar waarin ik als journalist op het Mediapark in Hilversum werkte, heb ik de beveiliging steeds meer en meer zien toenemen. Waar mijn collega's en ik jaren geleden nog onbezorgd van omroep naar omroep konden lopen, zijn er tegenwoordig pasjes, aanmeldprocedures en beveiligingspoortjes. Publiek wordt gescreend, prominente gasten worden aangemerkt met een risicoprofiel en geen enkele gast mag onbegeleid door het pand lopen. Met enige gêne hoor ik redacteurs aan gasten uitleggen hoe ze door een tourniquet moeten lopen en ze op het hart drukken dat ze bij iedere deur hun bezoekerspasje moeten scannen omdat ze anders niet terug kunnen naar de uitgang. Het is alsof we in een absurdistisch verhaal van Kafka vastzitten: de publieke omroep die zich moet beschermen tegen publiek.

Tijdens de coronacrisis in 2020 werd er echt een dieptepunt bereikt toen er een ongekeerde golf was aan meldingen van pesterijen, intimidatie en geweld tegen journalisten. Medewerkers van de NOS werden zelfs zo zwaar bedreigd dat de nieuwsdienst in oktober van dat jaar besloot om de satellietwagens, waarmee journalisten door het land rijden, niet meer van een logo te voorzien.² Eerder stuurde de NOS ook al bewaking mee met verslaggevers.³ 'Een nederlaag voor de NOS, maar vooral ook voor de journalistiek,' noemde toenmalig hoofdredacteur Marcel Gelauff deze beslissing. En ik was het hartgrondig met hem eens, we waren iets verloren: onze vanzelfsprekendheid.

Kwetsbaarheid

Arie Slob, destijds minister van Media namens de ChristenUnie, reageerde stellig met: ‘Handen af van onze pers.’ Maar de trein van onverdraagzaamheid en onverschilligheid richting de journalistiek was allang vertrokken. Precies in die periode presenteerde ik namens BNNVARA voor het eerst de talkshow *Op1* samen met mijn collega Erik Dijkstra. De talkshow werd destijds nog vanuit Amsterdam uitgezonden en we zouden die maandagavond 13 juli 2021 advocaten Peter Schouten en Onno de Jong te gast hebben om te praten over de moordaanslag op Peter R. de Vries.

Tijdens de voorbereidingen nam onze eindredacteur mij apart. ‘Goed voor jullie om te weten dat we door mogelijke dreigingen een soort veiligheidsprotocol hebben vanavond,’ zei hij op een fluisterende toon. ‘Dat betekent dat als de dreiging werkelijkheid wordt, we een plek op de redactie hebben waar jullie kunnen schuilen.’

Bij het woord ‘schuilen’ voelde ik boosheid in mijn lijf opborrelen. ‘Schuilen? Sinds wanneer gaan wij journalisten schuilen? Wat is dit voor waanzin?’

‘Het is de waanzin waarin we nu leven,’ was het antwoord. En zo geschiedde. Samen bekeken we de zogenaamde ‘safe room’ die we vanaf de redactie via een verhoging konden bereiken alsof het een onderdeel van ons draaiboek was.

In dat jaar daalde Nederland van plek 6 naar plek 28 op de *World Press Freedom Index* van Reporters without Borders.⁴ Een ongekende daling, die aantoonde hoe kwetsbaar onze persvrijheid is. Inmiddels zijn we een paar jaar verder en is Nederland weer geklommen op die wereldranglijst (inmiddels zitten we op plek 2)⁵. Toch is dat geen reden om opgelucht en tevreden achterover te hangen.

Ten eerste omdat is gebleken dat een snelle stijging of een hogere mate van persvrijheid geen garantie is en een nieuwe snelle daling niet uitsluit. Sterker nog, we moeten ons serieus afvragen of we wel voldoende buffers en beschermende factoren hebben ingebouwd in onze democratie om de journalistiek te behoeden voor een nieuwe vrije val.

En ten tweede omdat volgens de *Persvrijheid Monitor* achter de fraaie topospositie een zorgwekkend deelcijfer schuilt. Op het onderdeel ‘veiligheid’ bungelt Nederland namelijk op de 27e plaats. Dit is een score die al jaren niet wil verbeteren en die door de negatieve houding van verschillende politici ten aanzien van de journalistiek alleen maar wordt gevoed. Zo zette kabinet-Schoof, met de PVV als grootste coalitiepartij, zich niet bepaald in voor persvrijheid.

‘Vanuit de hoek van de PVV en BBB waren er in 2025 weer stevige aanvallen op de media, waarbij met name de NPO en *Trouw* het moesten ontgelden,’ is te lezen in de zestiende editie van de jaarlijkse *Persvrijheid Monitor*.⁶

Bovendien meldde Stichting PersVeilig begin 2026 dat voor het derde achtereenvolgende jaar het aantal meldingen van bedreiging of geweld tegen journalisten is toegenomen: van 249 in 2024 naar 262 in 2025.⁷ Dat is bijna net zoveel als ten tijde van de avondklokrellen en andere rellen rond de covidmaatregelen in 2021. Toen werden er 272 geweldsincidenten tegen journalisten gemeld.

Het dieptepunt in 2025 heeft wat betreft Peter ter Velde, programmamanager van PersVeilig, ook te maken met rellen: ‘de extreemrechtse anti-migratiedemonstratie op het Malieveld. Zeven fotografen en cameramensen raakten gewond van wie er twee naar het ziekenhuis moesten. Dat was echt een zwarte dag voor de journalistiek.’

Wereldwijde trend

Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf, ze volgt een wereldwijde trend tegen de achtergrond van toenemend fascisme en autocratie. Denk aan de Amerikaanse regering onder leiding van Donald Trump die journalisten boycot bij persconferenties en verbiedt om nog langer materiaal te gebruiken dat niet is goedgekeurd door het Pentagon. Of de Russische president Vladimir Poetin die kritische journalisten oppakt en opsluit in strafkampen met de dood als gevolg. En niet te vergeten de Israëlische premier Benjamin Netanyahu die onder het mom van ‘zelfverdediging’ doelgericht honderden Palestijnse journalisten de dood in heeft gejaagd.^{8,9}

Dichter bij huis treffen we de uiterst rechtse en nationalistische Italiaanse premier Georgia Meloni aan die sinds haar aantreden journalisten het werken onmogelijk maakt en de publieke omroep in haar land dermate tandeloos heeft gemaakt dat Italië naar de 56e plaats is gezakt op het gebied van de persvrijheid.^{10, 11} In eigen land hebben we de uiterst rechtse PVV-leider Geert Wilders die journalisten ‘tuig van de richel’ noemt en de NOS en de Nederlandse publieke omroep wil afschaffen. ‘NPO saneren en het Media Park in Hilversum transformeren naar een nieuwe woonwijk,’ staat nog altijd in zijn partijprogramma.¹² FvD en SGP betwijfelen het bestaan van desinformatie of zien maatregelen daartegen als censuur of overheidsbemoeienis. Allemaal volstrekt ondemocratische standpunten omdat je daarmee in essentie natuurlijk de persvrijheid van een land ondermijnt.

Toch schrok dit VVD-leider Dilan Yeşilgöz niet af om in 2024 een coalitie aan te gaan met de PVV. Maar misschien komt dat doordat Yeşilgöz er zelf ook geen moeite mee lijkt

te hebben om journalisten openlijk aan te vallen en hun integriteit in twijfel te trekken terwijl ze hun werk doen. Dat deed ze in 2024 op X toen journalist Tim Hofman om bewijs had gevraagd van politiegeweld tijdens protesten op Nederlandse Universiteiten tegen de genocide op Palestijnen door Israël. Als gevolg van de publieke aanval van Yeşilgöz op Hofman werd hij overspoeld met haatreacties en intimidatie. De vvd-leider kreeg felle kritiek van Kamerleden, omdat haar uitslatingen haaks stonden op haar positie destijds als minister van Justitie en Veiligheid en toch hield ze voet bij stuk en weigerde haar woorden terug te nemen. Opmerkelijk voor een leider van een partij die zich liberaal noemt en dus vrijheid van pers hoog in het vaandel zou moeten hebben.

Voedingsbodem voor negatief sentiment

Het lijken allemaal incidenten, maar al deze incidenten bij elkaar vormen uiteindelijk wel de voedingsbodem voor afkeer van de journalistiek die op een gegeven moment zo verzadigd is, dat beperking van de journalistiek niet meer als bedreiging maar als legitiem wordt gezien door het grote publiek. Dat deze voedingsbodem vruchtbaar is voor dit soort sentiment, zien we aan het dalende gebruik en vertrouwen in nieuws. Tot 2025 konden we zeggen dat het vertrouwen nog steeds hoger was dan vóór de pandemie, maar in 2025 stelden onderzoekers vast dat het vertrouwen op het laagste punt was geraakt sinds de eerste meting van het Commissariaat voor de Media in 2018.

Als je de cijfers analyseert dan kun je stellen dat het nog geen dramatische daling is, en dat de daling langzaam verloopt, maar een langzaam naderende trein maakt deze nog

niet ongevaarlijk. Deze trend is volgens onderzoekers dus wel degelijk iets om alert op te zijn.

Met name als we deze trend naast een andere leggen: het sentiment dat de gevestigde media (ook wel mainstreammedia genoemd), waar de NPO ook onder valt, steeds meer een onderdeel zijn geworden van de machtige elite in plaats van dienend aan het volk. Deze gedachte wordt gretig gevoed door radicale populistische politici, waar ik het eerder over had.

Maar je ziet ook dat het publiek afhaakt door soms gebrekkige journalistieke producties. Denk dan aan framing van een bepaalde groep en gebrek aan pluriformiteit en diversiteit in de benadering van actuele gebeurtenissen door journalisten. Daar komt bovenop dat het publiek kan kiezen uit een scala aan alternatieve nieuws- en informatiebronnen zoals Al Jazeera, Democracy Now, Russia Today en WikiLeaks, die hun nieuwe en andere perspectieven brengen die ze bij de publieke omroep zeggen te missen.

Daar spelen sociale media, die inmiddels allang geen ongevaarlijk fenomeen meer zijn, ook een grote rol in. Terwijl velen van ons nog steeds geloven dat socialemediaplatformen ons wereldbeeld verbreden en ons dichter bij elkaar brengen, zijn techmiljardairs juist druk bezig al het sociale eruit te slopen. Door middel van algoritmes worden we als gebruikers vastgehouden in op maat gemaakte virtuele echokamers in spiegelpaleizen waar we in korte snippets informatie voorgeschoteld krijgen die aansluiten op onze interesses en profiel. Aan het socialemediamenu is niets verrassends en niets wat uiteindelijk echt ons wereldbeeld doet verbreden, wel zijn de porties iedere keer net genoeg om ons als heroïneverslaafden te doen hunkeren naar de volgende shot.

Bezuinigingen

De journalistiek in het algemeen en de publieke omroep in het bijzonder is lang naïef en misschien zelfs arrogant geweest door geen oog te hebben voor deze trends en ontwikkelingen. Inmiddels is het vijf voor twaalf en is het nog maar de vraag of het de publieke omroep in de huidige vorm en onder de huidige omstandigheden gaat lukken om de lacunes te overbruggen. De tijd dringt niet alleen, inmiddels liggen er ook financieel vele hordes voor de innovatie die zo hard nodig is.

Innovatie en vooruitgang kosten geld en juist die kraan wil politiek Den Haag nu dichtdraaien. Een onbegrijpelijke beslissing in een tijd waarin desinformatie welig tiert. In 2025 ondertekenden daarom ruim 185.000 Nederlanders een petitie aan politiek Den Haag met de volgende boodschap: ‘Zeker nu moet de Nederlandse samenleving kunnen blijven vertrouwen op onafhankelijke, betrouwbare informatievoorziening, kwalitatief hoogwaardige journalistieke programma’s en een veelzijdig aanbod. Ook het kabinet vindt dit van wezenlijk belang. Maar de buitenproportionele en constant stijgende bezuinigingen spreken hun standpunt lijnrecht tegen. Hoe kan de Nederlandse publieke omroep bijdragen aan de weerbaarheid van onze democratie als er gelijktijdig een kaalslag van programma’s, mensen en kennis plaatsvindt?’

Nu de publieke omroep op het hakblok ligt in Den Haag is het zaak dat we ons niet alleen bezighouden met hoeveel omroepen er overblijven, maar vooral ook: hoe worden de journalistieke taak en verantwoordelijkheid richting de Nederlandse maatschappij opgepakt? Hoe zorgt de journalistiek dat ze aansluit bij een diverse maatschappij met diverse

behoefden? Hoe gaan redacties vernieuwen en herstructureren zodat de kwaliteit van de journalistiek prevaleert boven de waan van de dag? Hoe wapenen we ons tegen desinformatie, zelfcensuur, onverschilligheid, framing en de verzwakking van onze journalistiek. Oftewel, hoe bouwen we aan een toekomstbestendige sterke journalistiek?

Om een antwoord te geven op deze vraag ben ik in gesprek gegaan met verschillende experts, wetenschappers en collega-journalisten. Daarbij heb ik ook niet geschuwd om mijn eigen journalistieke ervaringen kritisch onder de loep te nemen. Het resultaat heb ik samengevat in zeven pijlers die we over ons mediabestel moeten weten om dit toekomst-*proof* en weerbaar te maken.

1. Neutraliteit is een illusie

Het idee dat journalisten neutrale wezens zijn die zonder context verslag doen, is een sprookje dat vooral handig is voor wie geen last heeft van wat er op het spel staat. Elke journalistieke keuze is gekleurd door achtergrond, ervaring en waarden. Eerlijk zijn hierover creëert meer vertrouwen dan doen alsof je een superieure blik hebt.

2. Diversiteit is kwaliteit

Om journalistieke kwaliteit te waarborgen heb je een diversiteit aan perspectieven, kennis en achtergronden nodig. Dat dit vele redacties toch niet lukt komt doordat het systeem niet is ontworpen om te veranderen, maar om zichzelf te reproduceren binnen een status quo. Om dat te veranderen moet het systeem op de schop.

3. Goede journalistiek dient het publiek, niet het systeem

Wat is het toch waardoor de Nederlandse publieke omroep is verworden tot een bureaucratische matroesjkapop met ontelbare baasjes en afdelingen? We hebben een publieke omroep nodig die minder bezig is met weer de zoveelste talkshow en meer met innovatie en de behoeften en uitdagingen in de maatschappij.

4. Minder wat scoort en meer wat hoort

Te vaak is de journalistiek gevangen in het systeem van kijken en luistercijfers waardoor aandacht wordt verward met betekenis. Journalistiek moet uit die kooi breken door zichzelf continu terug te brengen naar de vraag: wat is nodig? Niet: wat scoort?

5. Journalistiek is van het volk, niet van de markt

Journalisten moeten weer de baas zijn over de koers van hun krant, programma of omroep, niet managers of rijke investeerders. Alleen op die manier kan de journalistiek blijven doen waar ze voor bedoeld is: het ongeremd en vrij bevragen, controleren en onderzoeken van machthebbers, systemen en misstanden namens het volk.

6. Regionale journalistiek is een nationale noodzaak

Bestuurders en landelijke mediabedrijven hebben hun mond vol van het belang van regionale verbinding, maar ze grossieren in blinde vlekken. Om dat op te lossen moet er

een beter begrip komen van wat regionale journalistiek nou precies is en de noodzaak ervan.

7. Sterke journalistiek laat zich niet censureren

Journalistiek is de kanarie in de kolenmijn. Ook als dat ongemakkelijk wordt en je daarmee populariteit verliest. Juist dan is het belangrijk dat journalisten hun rug recht houden en niet zwichten voor populisme of zelfcensuur.

Kortom, dit boek is vooral ook een pleidooi voor journalistiek met een ruggengraat, want zoals het bekende motto waar journalist Peter R. de Vries in geloofde luidt: *'On bened knee is no way to be free.'*

1

Neutraliteit is een illusie

‘Natasja, ik hoor dat jij niet blij bent met hoe we het gaan doen met het *Sinterklaasjournaal* dit jaar.’ Het was november 2018 en ik staarde op de vijfde verdieping van het NTR-kantoor geërgerd naar het persbericht over het *Sinterklaasjournaal*. Een paar dagen eerder had ik naar aanleiding van dat bericht een mail met kritische vragen gestuurd over de keuze van de omroep om, ondanks de vele protesten en klachten vanuit de samenleving over racisme tijdens de sinterklaasviering, in hun *Sinterklaasjournaal* vast te houden aan de racistische figuur Zwarte Piet. Naar aanleiding van mijn mail waren er de volgende dag twee marketing-communicatiemedewerkers naar mijn bureau gekomen om het mij midden op de redactie allemaal nog eens even haarfijn uit te leggen. Ik luisterde aandachtig, net als de rest van mijn collega’s, al deden die alsof ze druk bezig waren met andere dingen, terwijl twee volwassen mensen spraken over een fictief karakter alsof het Fred van de administratie was. Het had zo een sketch uit *Debiteuren Crediteuren* van Jiskefet kunnen zijn.

‘Kijk, ze zijn niet allemaal helemaal zwart meer, hè, zoals vroeger. En ze hebben ook geen gouden oorringen meer,’ zei de marketing-communicatieman enigszins opgeruimd. Zijn vrouwelijke collega naast hem knikte ijverig mee.

‘Maar sommigen zijn dus nog wel helemaal zwart geschminkt?’ vroeg ik.

‘Nou ja, dat hangt er dus van af,’ reageerde de communicatie-vrouw geduldig.

‘Van die schoorsteen zeker?’ reageerde ik. ‘En gaan ze dan zo vaak door die schoorsteen dat ze op mij lijken?’ Ik schrok van mijn eigen ietwat spottende toon en zag hun vriendelijke welwillende glimlach verkrampen. Dit was toch ongemakkelijker dan ze hadden verwacht.

‘Ehm ja, ehm... sommige zijn inderdaad veel zwarter dan andere, dat hangt er dus van af hoe vaak ze door de schoorsteen zijn gegaan,’ herhaalde de marketing-communicatievrouw. Achter mij hoorde ik gegniffel, mijn andere bruine collega's vonden hier duidelijk ook iets van.

‘Maar dat is dan toch nog steeds een racistische karikatuur?’ reageerde ik. Rode vlekken verschenen in haar hals en medelijden sijpelde mijn hart binnen. Zij waren ook maar de boodschappers van een omroepbesluit en zichtbaar niet blij met hun taak. Ongemakkelijk dropen ze af.

Een paar uur later werd ik gebeld door toenmalig mediadirecteur bij de NTR, Willemijn Francissen. Mijn hart klopte in mijn keel – als redacteur werd ik nooit door de mediadirecteur gebeld. Was ik te ver gegaan? Voelde ze zich vernederd? Bedreigd?

‘Natasja, ik hoor dat jij niet blij bent met hoe we het gaan doen met het *Sinterklaasjournaal* dit jaar.’ In haar stem klonk geen verwijt, eerder een toon van bezorgdheid en een constatering dat ik dus niet blij was met het omroepbeleid. Ik woog het woord ‘blij’ in mijn hoofd en zag kermissen, clowns en het publiek van een André Rieu-concert voor me. Was dat het doel van het afschaffen van een racistische karikatuur? Mensen die elkaar olijk op de schouders klappen en

hossend door de straten gaan? ‘Maar wat wil je dan dat we doen?’ vervolgde de mediadirecteur.

‘Stop gewoon met mensen zwart schminken,’ zei ik.

Een diepe zucht aan de andere kant van de lijn. ‘Begrijp me niet verkeerd, dat zou ik ook graag willen, maar op dit moment kunnen we als publieke omroep niet anders dan meebewegen met de maatschappij.’

Ik hoorde een echo uit een interview in *de Volkskrant* met voormalig NTR-directeur Paul Römer twee jaar eerder, in 2016. ‘Wij richten ons op de middengroep, niet op de hardste schreeuwers. Ik snap dat mensen hopen dat wij de weg wijzen, maar we zijn geen moreel kompas.’ Römer benadrukte in dat interview dat de NTR een neutrale taken-omroep binnen het publieke omroepenbestel is en daarom geen standpunt inneemt ten aanzien van de discussie over racisme in het *Sinterklaasjournaal*.

De illusie

Neutraliteit, het is iets waar de traditionele Nederlandse journalistiek zichzelf vaak mee prijst. Het is ook een van de eerste dingen die ik op de school voor journalistiek leerde: objectief en feitelijk verslag doen zonder je eigen mening of interpretatie daarin te verweven. Klinkt logisch, ware het niet dat neutrale journalistiek simpelweg niet bestaat. Journalistiek is mensenwerk en dus per definitie subjectief. Dat begint al bij de keuze waar wij journalisten wel of geen aandacht aan besteden. Die keuze is ingegeven door waar wij en de maatschappij waarde aan hechten. Waar hebben we last van? Wat vormt een gevaar? Waar willen we alert op zijn? Welke verhalen verwonderen ons? Dat zijn allemaal gekleurde en dus niet neutrale keuzes.

OneWorld-hoofdredacteur Seada Nourhussen nam in 2018 al publiekelijk afstand van die ‘valse claim’ van neutraliteit en legde dit vast in het manifest van haar journalistieke magazine. ‘*OneWorld* is niet waardenvrij; wij zetten onze journalistiek in vóór gelijkheid en tegen onrecht. Wij zullen onszelf daarom ook nooit als “neutraal” omschrijven. Deze stellingname tast onze onafhankelijkheid en journalistieke werkwijze niet aan; wij houden ons aan alle journalistieke basisprincipes. Maar wij zijn liever helder over onze missie dan dat we valse neutraliteit verkondigen.’

Het journalistieke online platform *De Correspondent* volgde niet veel later. ‘Wij denken dat het beter is om transparant te zijn over onze standpunten in plaats van te beweren dat we die niet hebben,’ staat in hun Manifest met daarin tien principes.

Ook de Ombudsman stelt dat journalistiek niet neutraal hoeft te zijn, zolang het journalistieke werk onafhankelijk verricht wordt en geen onrecht doet aan de werkelijkheid. Niet kritisch zijn op misstanden zoals racisme is dus geen neutraliteit, maar een keuze. Een geprivilegieerde keuze om precies te zijn, omdat die keuze alleen mogelijk is als je er geen last van hebt. In het geval van de NTR betekende het dat de sympathie van een deel van het publiek zwaarder woog dan rechtvaardigheid voor het geheel. Dat maakte wat mij betreft destijds de NTR-slogan ‘speciaal voor iedereen’ totaal ongeloofwaardig. Want in welk opzicht was de keuze van de NTR ‘speciaal’ voor de kinderen die volgens de Kinderombudsman uitsluiting en pesterijen ondervonden door de aanwezigheid van Zwarte Piet in onder andere het *Sinterklaasjournaal*?

Voor het commerciële medium RTL waren die bevindingen en het rapport van het VN-Comité bij het ‘Internationaal

Verdrag tot uitbanning van Rassendiscriminatie’, een jaar eerder wél voldoende om geen Zwarte Pieten meer te laten zien in hun uitzendingen. Dat een commerciële zender die keuze wel kon maken en een publieke omroep, die beweert ‘speciaal voor iedereen’ te zijn niet, omdat het ‘neutraal wil zijn’, was niet alleen teleurstellend, maar ook verontrustend. Neutraliteitsstreven raakt namelijk nog een andere laag aan: superioriteitsdenken.

Superioriteit

Als wij journalisten doen alsof onze keuzes voortkomen uit neutraliteit, zeggen we impliciet dat onze blik boven de rest staat. Dat ons referentiekader de maat der dingen is en dat andere perspectieven per definitie minder objectief of ‘te gekleurd’ zouden zijn. Dat superioriteitsdenken in de Nederlandse journalistiek zag ik scherp in mijn tijd als correspondent in het Caribisch gebied en later als coördinator van het journalistenplatform Caribisch Netwerk voor de NTR. In de nasleep van orkaan Irma in 2017 stuurden Nederlandse redacties liever hun eigen verslaggevers in dan te werken met de kennis en kunde van lokale journalisten.

Meerdere omroepen belden mij destijds met de vraag of ik ‘even kon helpen’ bij het regelen van interviews en locaties voor Nederlandse journalisten die ze invlogen. Verslaggevers die het eiland niet kenden, geen toegang hadden tot gemeenschappen buiten de officiële persmomenten, en de dynamiek interpreteerden vanuit een puur Europees perspectief. Ondertussen stonden er op Sint-Maarten en omliggende eilanden tientallen ervaren meertalige lokale verslaggevers klaar met diepgewortelde netwerken en directe toegang tot cruciale bronnen. Voor veel Nederlandse

redacties waren zij prima als gids, maar ‘te betrokken’ om direct verslag te doen.

Het is een bizar fenomeen. Want tegelijkertijd vinden westerse journalisten zichzelf nooit te betrokken om verslag te doen van gebeurtenissen dicht bij eigen huis. Met andere woorden: wie volgens ons wel of niet betrouwbaar genoeg is om verslag te doen zegt veel over onze perceptie over ‘de ander’. Toen bijvoorbeeld de Israëlische regering na 7 oktober 2023 buitenlandse journalisten de toegang tot Gaza ontzegde beklagden veel westerse media zich daarover, en terecht, want zeker tijdens rampen, oorlogen of genociden moet de pers aanwezig kunnen zijn om misstanden aan te kaarten.

Was er door de persblokkade van Israël op Gaza dan helemaal geen verslaggeving vanuit Gaza? Natuurlijk wel. Het wordt de best gedocumenteerde genocide uit de geschiedenis van de mensheid genoemd.

Dagelijks kun je via de verslaggeving van Palestijnse journalisten ter plekke de aanvallen en moorden op Palestijnse kinderen en andere onschuldige burgers volgen. Honderden van die journalisten vonden tijdens hun werk zelf ook de dood, velen doelgericht vermoord door het Israëlische leger. Toch hadden en hebben westerse media vooral de neiging om Israëlische bronnen te gebruiken voor hun verslaggeving in plaats van Palestijnse verslaggeving. Als reden werd dan vaak de onzekerheid over de betrouwbaarheid van de verslaggeving van de Palestijnse journalisten genoemd.

Daarmee werd het narratief overgenomen van de Israelische regering die Palestijnse journalisten beschuldigde van banden met Hamas. Maar als er één ding is dat met zekerheid valt te betwijfelen dan is dat of een agressor en

koloniserende macht betrouwbaar is als verslaggever over diens eigen daden. En toch hebben westerse media zich vaak mee laten voeren met het narratief uit persberichten van de Israëlische regering en eenzijdige verslaggeving door Israëlische media. Hoe verstrekkend en zelfs gevaarlijk deze keuzes kunnen zijn, valt niet te onderschatten.

Medeplichtigheid

Als het aan Francesca Albanese, speciaal rapporteur van de VN voor de mensenrechten in de Palestijnse gebieden, ligt komt er een onderzoek naar de rol van westerse media in de genocide op Palestijnen. In een interview dat ik met haar begin 2025 had zei de VN-rapporteur dat er aanwijzingen zijn dat media door hun berichtgeving bij hebben gedragen aan het rechtvaardigen en mogelijk maken van deze genocide. ‘Media hebben de Israëlische militaire lijn gevolgd, termen overgenomen, soms zelfs nepnieuws versterkt, zoals dat het Al-Shifa-ziekenhuis een Hamas-hoofdkwartier zou zijn, wat de vernietiging ervan moest rechtvaardigen,’ legt ze uit. ‘Media herhaalden de Israëlische beschrijvingen van Palestijnse burgers als “menselijke schilden” en “terroristen”, waardoor Palestijnen werden neergezet als terroristen of hun handlangers. Door subtiële taal werd een onwettige situatie genormaliseerd.’

Het doet denken aan wat de Afro-Amerikaanse mensenrechtenactivist Malcolm X schreef in zijn autobiografie die na zijn dood in 1965 uitkwam: ‘De media zijn de machtigste instantie op aarde. Ze hebben de macht om de onschuldigen schuldig te maken en de schuldigen onschuldig, en dát is macht. Want zij beheersen de gedachten van de massa. Als je niet oppast, zorgen kranten ervoor dat je de mensen gaat